

Jolanta Urbanek

Upowszechnianie sztuk plastycznych

W literaturze naukowej spotykamy się często z różnym pojmowaniem terminu „wychowanie przez sztukę”. Często bywa ono utożsamiane z pojęciem „wychowanie estetyczne”. Po raz pierwszy termin: „wychowanie przez sztukę” wprowadził angielski filozof i pedagog H. Read. Określił on cele i zadania wychowania przez sztukę. Pisał:

[...] czuję się przekonany, że jedynym sposobem ocalenia naszej cywilizacji jest taka reforma składających się na nie społeczeństw, która sprawi, że konkretne zjawiska wrażeńiowe będące właściwym materiałem sztuki, znowu odnajdą się spontanicznie w naszym życiu codziennym. Określiłem tę reformę mianem wychowania przez sztukę i wielu już jest na całym świecie ludzi, którzy podzielają takie przekonanie. Celem wychowania przez sztukę jest spowodowanie, by wszystko nabrało ruchu i poczęło się rozwijać, a postawa konformizmu i bezmyślnej uległości została u każdego człowieka zastąpiona twórczą aktywnością wyobraźni, tej wyobraźni, która stanie się swobodnym wyrazem jego osobowości¹.

Wychowanie przez sztukę według Reada to kształtowanie człowieka integralnego, wszystkich jego dyspozycji psychicznych, wrażliwości, intelektu, wyobraźni, sił twórczych, uczuć estetycznych, moralnych i społecznych, zdolności porozumienia z innymi ludźmi, harmonijne kształtowanie osobowości przez wyzwalać nie autentycznej ekspresji człowieka.

Wychowanie przez sztukę według I. Wojnar to nie tylko kształtowanie wrażliwości na piękno, lecz również włączenie sztuki w całokształt procesu wychowania wszechstronnie rozwiniętego, twórczego i wrażliwego człowieka.

Wychowanie przez sztukę w ujęciu I. Wojnar jest propozycją pewnej koncepcji życia, pewnego sposobu istnienia człowieka w świecie, inspirowanego doświadczeniem estetycznym².

B. Suchodolski uważa, że wychowanie przez sztukę nie jest możliwe bez równoczesnego rozwijania estetycznej wrażliwości ludzi, która może być wynikiem tylko ich żywego stosunku do sztuki, będącej osobistą sprawą człowieka. W ten

sposób – zdaniem Suchodolskiego – wychowanie estetyczne obejmuje dwie sfery działania wychowawczego:

– wychowanie estetyczne w węższym zakresie (wychowanie człowieka do sztuki) jako kształcenie kultury estetycznej, dobrego smaku estetycznego, umiejętności przeżywania i oceniania dzieł sztuki, upodobań w zakresie własnej aktywności twórczej,

– wychowanie estetyczne w szerszym zakresie (wychowanie przez sztukę) jako wpływ sztuki na ogólną postawę wobec świata, wobec innych ludzi, na ich przeżycia moralne.

Pisząc o wychowaniu estetycznym w węższym zakresie B. Suchodolski wymienia podstawowe warunki decydujące o jego skuteczności: systematyczne wprowadzanie człowieka od najmłodszych lat w osobisty kontakt z dziełami sztuki, stopniowanie trudności w kontaktowaniu człowieka ze sztuką, dostarczanie odpowiedniej literatury z zakresu historii i teorii sztuki ułatwiającej bezpośredni kontakt z dziełami sztuki.

Omawiając wychowanie estetyczne w szerszym zakresie jako wychowanie przez sztukę B. Suchodolski określił jej rolę w kształtowaniu człowieka. Na pierwszym miejscu autor wymienił poznawczą rolę sztuki: „[...] pozwala ludziom różnych epok, różnych kultur, różnych cywilizacji, różnych warunków konkretnych dostrzegać w sposób bezpośredni i ludzki życie i los innego człowieka”³. Drugi zakres wychowawczego znaczenia sztuki to rola kompensacyjna. W tym ujęciu sztuka wynagradza za braki rzeczywistości, bowiem przenosi ludzi w świat nierzeczywisty i jak pisze autor „oddaje ich bogatszych, bardziej zrównoważonych, mądrzejszych i bardziej szczęśliwych rzeczywistości światu”⁴.

Wychowanie porzez sztukę, w ujęciu B. Suchodolskiego, staje się ważnym elementem pedagogiki humanistycznej.

Sztuka wyraża i pogłębia niepokoje o sens życia ludzkiego, pobudza do myślenia i szukania rozwiązań. Podejmuje pytania: jaki jest sens ludzkiego życia w tym ludzko-nieludzkiem świecie i jaka jest możliwość wprowadzenia tego świata stworzonego przez ludzi na drogę humanizmu, która się wydaje jedynie słuszną drogą jego historycznego rozwoju⁵.

Edukacja estetyczna to kształcenie kultury estetycznej, oraz wychowanie poprzez wartości sztuki stanowiące rolę instrumentu wychowawczego skierowane do całej integralnej osobowości człowieka.

Wychowanie przez sztukę to nie tylko wychowanie estetyczne, ale także wychowanie moralne, umysłowe, pobudzanie dyspozycji twórczych. Jak piszą autorzy raportu Komitetu Ekspertów do Spraw Edukacji Narodowej:

[...] zasada integracji, kierująca działaniami postulowanymi w zakresie wychowania estetycznego jest zasadą wyznaczającą sens i treść kształcenia człowieka, kształcenia określonego jako humanistyczne, tzn. zorientowanego ku wartościom. Nie jest przypadkiem, że rozwój idei i praktyki wychowania estetycznego jest współmierny z działaniami na rzecz takiego właśnie kształcenia⁶.

Sztuka musi stać się ważnym czynnikiem wychowania, środkiem harmonijnego i integralnego rozwoju. Musi pogłębiać wrażliwość, wyobraźnię, wyzwalać możliwości twórcze. Służyć wytwarzaniu postawy estetycznej, umożliwiać szersze poznanie oraz odczuwanie, a także twórcze przekształcanie świata.

Aby te wszystkie wartości, które niesie ze sobą sztuka mogły być przez jej odbiorców internalizowane, konieczne jest podjęcie szerokich działań mających na celu udostępnianie i uprzystępnianie sztuki. Upowszechnianie sztuki urzeczywistnia się głównie poprzez placówki kulturalne, które zapewniają bezpośredni kontakt odbiorców z dziełami i ich twórcami.

Upowszechnianie sztuk plastycznych w BWA

Jednym z głównych realizatorów w zakresie upowszechniania i wychowania przez sztukę (głównie sztuki plastyczne) są w Polsce Biura Wystaw Artystycznych (BWA). Poprzednikami BWA w okresie powojennym były tzw. salony, które dawały pełny przegląd powojennego stanu posiadania w dziedzinie sztuki plastycznej, a zarazem stały się zapowiedzią rozwoju wystawiennictwa w Polsce. Obecnie BWA działają w miastach wojewódzkich i organizacyjnie podlegają terenowej administracji kulturalnej. BWA są instytucjami artystycznymi, których głównym celem jest propagowanie sztuki artystów współczesnych. Zajmują się organizowaniem wystaw artystycznych w specjalnie do tego celu przygotowanych salonach wystawowych, galeriach.

Badania empiryczne przeprowadzone w Galerii BWA w Dębicy (województwo tarnowskie) były próbą odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób podejmowane są działania, których celem jest popularyzowanie sztuk plastycznych.

Badania obejmowały analizę dokumentów Galerii BWA w celu wyodrębnienia form i metod popularyzacji dzieł sztuki oraz określenia głównych grup uczestników podejmowanych przez tę placówkę działań. Uzupełnieniem były badania ankietowe przeprowadzone wśród 182 uczestników wystaw i spotkań z twórcami oraz wywiady z kierownictwem Galerii.

Galeria BWA w Dębicy jest filią tarnowskiej BWA utworzonej w 1976 r. Podstawowym zadaniem – zgodnie ze statutem BWA – jest upowszechnianie sztuk plastycznych, w szczególności poprzez:

- planowanie i koordynowanie działalności upowszechniającej sztuki plastyczne na terenie miasta,
- organizowanie wystaw plastycznych,
- organizowanie działalności oświatowej w zakresie plastyki,
- prowadzenie instruktażu i pomoc w organizowaniu działalności upowszechniającej sztuki plastyczne przez związki twórcze, stowarzyszenia kulturalne, instytucje kulturalne, szkolnictwo,

– organizowanie różnych form działalności popularyzującej wiedzę o sztuce, jak: szkolenia, konkursy oraz imprezy towarzyszące wystawom (filmy, koncerty, recytacje, spotkania autorskie itp.),

– uczestniczenie w organizowaniu plenerów artystycznych.

Galeria BWA w Dębicy do bezpośredniej działalności wystawienniczej dysponuje salą o powierzchni 220 m². Tutaj również odbywają się spotkania z artystami. Posiada własny zbiór obrazów liczący ponad 100 eksponatów. Są to głównie prace współczesnych artystów profesjonalnych. Sala Galerii BWA jest w sposób właściwy wykorzystywana dla celów wystawienniczych.

Podstawową formą działalności Galerii BWA w Dębicy są wystawy. Ekspozowane są przede wszystkim prace artystów profesjonalnych. Prezentuje się malarstwo, rzeźbę, fotografię.

W Galerii BWA odbywają się spotkania z autorami wystaw, podczas których artyści dzielą się uwagami na temat własnej twórczości, przedstawiają swój pogląd na sztukę. Każda wystawa trwa łącznie z przygotowaniem eksponatów około 1 miesiąca. O wystawie informuje się poprzez afisze na terenie galerii i miasta. Wysyłane są również imienne zaproszenia do zwiedzania wystawy placówkom kulturalnym, oświatowym oraz stałym uczestnikom wystaw.

Na podstawie sprawozdań o frekwencji w Galerii BWA, każdą wystawę zwiedza od 100 do 500 osób. Najliczniejszy jest udział młodzieży w wieku 12–19 lat. Jest to zjawisko na pewno pozytywne, jednak na podstawie obserwacji uczestnictwa tej grupy wiekowej nasuwa się szereg spostrzeżeń. Są to głównie uczestnicy zbiorowych wycieczek organizowanych w ramach lekcji wychowania plastycznego, języka polskiego czy historii. Interesujący wydaje się fakt, że znacznie większe zainteresowanie sztuką – mierzone frekwencją na wystawach poprzez badania ankietowe dotyczące motywów uczestnictwa w wystawach i spotkaniach – można zauważyć u młodzieży klas młodszych. Natomiast uczniowie klas starszych szkół podstawowych i średnich często traktują pójście na wystawę jako przymus. Obecność na imprezach popularyzujących plastykę w przypadku 14% respondentów wynikała z obowiązku uczestnictwa. Ta grupa to wyłącznie młodzież szkolna; 87% stanowili uczniowie klas VII i VIII szkół podstawowych i szkół średnich. Pytani o motywy uczestnictwa odpowiadali: „Jestem zmuszony”, „Ze względu na nauczyciela”. Młodzież młodszych klas szkół podstawowych bardziej spontanicznie reaguje na sztukę, zadaje wiele szczegółowych pytań, domaga się wyjaśnień. Rola nauczyciela organizującego wycieczkę na wystawę jest bardzo ważna, nie może ograniczać się tylko do przyprowadzenia dzieci do Galerii. Z obserwacji uczestniczącej podczas zwiedzania wystaw przez grupy szkolne wynika, że ich opiekunowie często nie potrafili udzielić wyjaśnień z zakresu formy, kompozycji czy też treści oglądanej sztuki. Efekty wychowawcze bez pomocy nauczyciela w zrozumieniu i właściwej interpretacji prezentowanej sztuki są niewielkie. Prowadzić to może w rezultacie do zmniejszenia zainteresowania prezentowaną wystawą i sztuką w ogóle.

Minimalny jest udział w imprezach popularyzujących plastykę osób w wieku produkcyjnym. Niski jest także udział osób w wieku emerytalnym. Wzrost czasu wolnego u ludzi tej kategorii wiekowej powinien nieść ze sobą wzrost aktywności kulturalnej. Brak nawyków kulturalnych, nie rozwinięte potrzeby obcowania ze sztuką to główne powody niskiego uczestnictwa we wszelkich formach upowszechniających sztuki plastyczne.

Zakończenie

Aby działalność Galerii BWA w Dębicy w zakresie upowszechniania sztuk plastycznych mogła w optymalnym stopniu spełniać zadania wychowawcze, konieczne jest podjęcie działań mających na celu udoskonalenie i rozszerzenie form pracy w tej dziedzinie. Brak jest form uprzystępniających sztuki plastyczne. Okazuje się, że kontakt z twórcą prezentowanych dzieł jest ważnym czynnikiem we właściwej percepcji sztuki. Placówka powinna również zwiększać możliwość kontaktów nie tylko z ludźmi tworzącymi sztukę, ale też z krytykami, kolekcjonerami dzieł sztuki.

BWA nie prowadzi studium wiedzy o sztuce, brak jest odczytów, prelekcji poświęconych historii sztuki, różnym problemom plastycznym, najnowszym wydarzeniom w sztuce. Wychowanie odbiorców sztuki nie może realizować się bez odpowiedniego przygotowania teoretycznego, bez wprowadzenia w świat sztuki.

W budynku, gdzie mieści się Galeria BWA swoją siedzibę ma Państwowa Szkoła Muzyczna. Jak dotychczas placówki te nie podjęły żadnej współpracy. Koncerty muzyczne na tle eksponowanych wystaw przyczyniłyby się do uatrakcyjnienia tej formy popularyzacji sztuki, dawałyby możliwość szerszego jej odbioru.

Należy zwrócić uwagę na zwiększenie kontaktów młodzieży ze sztuką. Galeria BWA powinna nawiązać stałą współpracę ze szkołami. Współpraca ta nie może ograniczać się, jak to ma miejsce obecnie, do wysłania zaproszeń na wystawę czy spotkanie. Należy podjąć szerszą współpracę z nauczycielami wychowania plastycznego w celu wymiany doświadczeń z zakresu edukacji plastycznej, stworzenia wspólnych kierunków działania mających w efekcie podnieść kulturę plastyczną młodzieży. Dla potrzeb nauczycieli i kadry zajmującej się popularyzacją plastyki konieczne jest podjęcie form pracy umożliwiających podniesienie ich kwalifikacji, poszerzenie wiedzy o sztuce.

Szeroko podjęta edukacja plastyczna jest niezbędna do kształtowania nawyków i potrzeb obcowania ze sztuką.

Jednak aby sztuka mogła stać się ważnym czynnikiem wychowania, przyczynić się do kształtowania postawy estetycznej, takiej postawy, która warunkowałaby rozwijanie wyobraźni, wrażliwości wpływającej na twórcze przekształcanie

świata, musi być przede wszystkim zrozumiana. Jest to problem nie tylko placówek upowszechniających sztuki plastyczne. Warto w tym miejscu, na zakończenie, zaprezentować odpowiedź na jeszcze jedno pytanie z ankiety. Otóż 83% spośród ankietowanej młodzieży – uczestników wystaw plastycznych – przyznaje, że nie interesuje ją plastyka współczesna. Pytani o przyczyny braku zainteresowania tą dziedziną sztuki podają niezrozumienie plastyki współczesnej. Świadomość jak wielką rolę odgrywa sztuka w procesie wychowania powinna inspirować również nauczycieli, wychowawców do podejmowania działań zmierzających do wszechstronnej popularyzacji plastyki.

Przypisy

¹ H. Read: *Wychowanie przez sztukę*. Ossolineum, Wrocław 1976. Ze wstępu I. Wojnar. s. XLVI.

² I. Wojnar: *Nauczyciel i wychowanie estetyczne*. PZWS, Warszawa 1968.

³ B. Suchodolski: *Współczesne problemy wychowania estetycznego*. PZWS, Warszawa 1975. s. 29.

⁴ Ibidem, s. 31.

⁵ Ibidem, s. 35.

⁶ B. Suchodolski, I. Wojnar: *Kierunki i treści ogólnego kształcenia człowieka*. PWN, Warszawa-Kraków 1990, s. 89.